

POHÁDKA POHÁDEK

NEAPOLSKÉ POHÁDKY

GIAMBATTISTA
BASILE

POHÁDKA POHÁDEK

GIAMBATTISTA
BASILE

POHÁDKA POHÁDEK

NEAPOLSKÉ POHÁDKY

ARGO

GIAMBATTISTA
BASILE

Edition © Argo, 2025
Translation © Jan Brechensbauer, 1961
Prologue © Šárka Hurbánková, 2025
Illustration © Andrea Tachezy, 2025

ISBN 978-80-257-4874-9 (váz.)
ISBN 978-80-257-4962-3 (e-kniha)

Milé čtenářky a čtenáři,

držíte v rukou výběr pohádek z díla *Pentameron* (v originále *Lo cunto de li cunti*), který vás přenese do světa dávné fantazie, kouzel, zázraků a překvapivých zvrátů. Jeho autor Giambattista Basile (1575-1632) žil před více než čtyřmi sty lety v barokní Itálii. Literatura, umění a divadlo té doby nám dochovaly díla, která dramaticky vykreslují vášně a vnitřní konflikty a překvapují nás svými kontrasty, zejména duchovními a světskými. Basile se živil psaním básní, hudebních dramát a pastorál, které se hrály u příležitosti početných dvorských oslav. Pobýval jako správce na různých místech tehdejší jižní Itálie a bavil se sbíráním a sepisováním lokálních příběhů, které se do té doby předávaly jen ústně. Právě tahle jeho vedlejší činnost jej v budoucnosti proslaví, protože se stane prvním literátem v Evropě, který sepsal ústně tradované pohádky, i když jej později zastíní francouzský autor Perrault a bratři Grimmové. Málokdo však ví, že se právě tito velcí pohádkáři v mnohém Basileho sbírkou inspirovali.

Basileho příběhy jsou plné břitkého humoru a kontrastů. Často z prostých zápletek prosvítá temnota, která děsí, ale díky nečekanému zvratu může přece jen dobro zvítězit nad zlem. Vyústěním je potom poučení, dávné vědění, zprostředkované touto zábavnou formou tehdejšími čtenáři, což nebyly děti, ale dospělé obecnstvo toužící po prosté zábavě. Basile pocházel z Neapole, a protože v té době ještě neexistovala sjednocená Itálie ani jednotná literární italština, příběhy jsou psány v neapolském dialektu, kterým se v jižní části Apeninského poloostrova té doby hovořilo. Jadrný a přímočarý

jazyk sbírky je bohatý na poetické příměry, metafory, slovní hříčky a vtipné obraty. A tak se například dočteme, že zelená ještěrka „vylézá z jeskyně tak hluboké a tmavé, že Slunce mělo strach do ní nahlédnout“ (*Kozí tvář*), anebo že „nelze nikdy mít kýtu masa z jatek lidských požitků bez přívazku kosti mrzutosti, nikdy člověk nespí na bílém prostěradle uspokojení bez nějaké štěnice trýzně, nikdy se nevypere prádlo radosti, aniž sprchne déšť protivenství“ (*Kmotr*).

Celá sbírka *Pentameron* („penta“ je řecky pět) čítá 49 pohádek rozdělených do pěti dnů. Původně byla po autorově smrti vydána jako *Pohádka pohádek aneb zábava dětinská* (*Lo Cunto de li cunti ovvero lo trattenemiente de' peccerille*), ale vzápětí se vžilo označení *Pentameron* podle Boccacciova *Dekameronu*. Podobně jako *Dekameron* i tato vyprávění jsou zasazena do rámcového příběhu, jenž pro potřeby výboru není v tomto vydání zahrnut. To však umožňuje vybrat právě ty pohádky, které nám jsou jaksi povědomé. Ožívají v nich totiž postavy, jež dnes považujeme za klasické pohádkové archetypy s nadčasovými lidskými vlastnostmi a osudy, které se opakují ve vyprávěních po celém světě.

Jednou z hlavních postav v příbězích je princezna v nesnázích – krásná, laskavá a často trpící dívka, která se musí vypořádat s nespravedlností. Najdeme ji v pohádce *Popelka*, v níž hlavní postava bojuje se zlou nevlastní matkou a sestrami. Popelka, stejně jako mnoho jiných dívek, musí projít těžkými zkouškami (včetně nutnosti zabít, tedy postavit se zlu bez veškerých skrupulí), aby získala své štěstí. V podobném duchu je napsaná pohádka *Myrta*, v níž hlavní hrdinka také musí čelit nebezpečí a překážkám, než nalezne pravou lásku a klid. V těchto dvou příbězích, stejně jako v pohádce *Tři víly*, právě kouzelné dary od víl pomáhají, aby smrtelníci pochopili, že nepřízeň osudu se dá zvrátit. V příbězích *Malovanék* a *Zlatý pařez* ožívá dávný motiv příliš zvědavé dívky, která musí podniknout

strastiplnou pouť, aby znovu nalezla svou lásku, tak jako kdysi Psýché hledala svého Amora. Tyto postavy nám ukazují, že vnitřní krása, dobrota a odvaha jsou hodnoty, které přinášejí světlo i v těch nejtemnějších časech.

Vedle princezen se v Basileho pohádkách samozřejmě objevují odvážní mužští hrdinové. Ovšem nejsou to vždy chrabrí princové, obvykle jsou to mladí chlapci nebo prostí vesničané s čistým srdcem a odvahou postavit se každé výzvě. Nebojí se čelit silnějším protivníkům, nebezpečným tvorům nebo složitým úkolům. I když nemají majetek ani velkou moc, věří ve svou sílu a vytrvalost. Příkladem je třeba *Hlupák* ze stejnojmenné pohádky, který svou odvahou a odhodláním překonává všechny nástrahy jako náš hloupý Honza, nebo mladík z pohádky *Tři zvířata*, jenž díky přátelství a vytrvalosti naplní svůj šťastný osud. Tyto příběhy nám připomínají, že odvaha je vlastnost, kterou může v sobě objevit každý z nás, a že vytrvalost a věrnost mohou vést k vítězství, byť to zprvu vypadá nemožně. Motiv šťastného hlupáka, který díky troše štěstí získá odměnu, i když sám nerozumí proč, najdeme v pohádkách *Chytrá Richarda*, *Gagliuso* a *Vardiello*. Tento typ postavy připomíná, že někdy není nutné být nejlepší, nejchytřejší nebo nejsilnější, protože stačí prostě být sám sebou, naskočit na šťastnou vlnu a proplouvat životem.

Kromě mladých hrdinů najdeme v Basileho pohádkách i moudré starce a stařeny. Stařec v pohádce *Očarovaná laň* poradí králi navzdory jeho zarputilosti, jak změnit neblahý osud. V pohádce *Kozí tvář* je hlavní hrdinka nevďěčná a pyšná, avšak po mnohých strastech a domluvě nesmlouvavého starce, který její pýše doslova nastaví zrcadlo, konečně pochopí, že s laskavostí nejdál dojde, a polepší se. Hodná stařena pomůže Bettě na cestě za ztracenou láskou v pohádce *Malováněk*. Hrdinové zjišťují, že moudrost starších nám může pomoci dosáhnout naplnění, necháme-li si poradit.

V pohádkových příbězích se vždy setkáváme s postavami, které hlavním hrdinům ztrpčují život. V tomto výboru je to závistivá příbuzná – nevlastní matka, nevlastní sestra nebo dokonce sousedka, která nemůže vystát štěstí nebo krásu hlavních hrdinů. Tyto postavy představují lidskou závist a žárlivost, které se nakonec obrátí proti nim, tak jako v pohádce *Popelka* nebo *Dvě placky*. Proti štěstí hlavních postav se leckdy postaví i mocní protivníci, tyranští vládci jako v pohádce *Kráska s useknutýma rukama*, kde král zneužívá svou svrchovanou moc a jde proti přirozenosti. Tvrdým oříškem na cestě za štěstím se ukazují zejména zneuznané královny, které najdeme třeba v příbězích *Očarovaná laň* a *Slunce, Měsíc a Talia*. Po všech zkouškách a strastech nakonec s hlavními hrdiny zjišťujeme, že nic netrvá věčně, vše jednou pomine a spravedlnost se vždy najde, i když cesta k ní je trnitá.

Kouzla a zázračné bytosti jsou v Basileho pohádkách velmi časté. Magické bytosti a přírodní duchové – víly, kouzelná mluvící zvířata, draci a další tajemné bytosti – představují síly, které pomáhají hrdinům dosáhnout jejich snů jako v pohádce *Tři víly*. Jinde však kladou překážky, které jsou právě pro dosažení cíle nezbytné, tak jako třeba lidožroutky v pohádce *Zlatý pařez* a *Holubice*. Jako by nám ukazovaly, že svět je plný tajemství a že ne vše je takové, jaké se to zprvu zdá.

Důvěrně známé nám zde nepřipadají pouze jednotlivé postavy, ale i celé příběhy. Začtete-li se například do úvodu pohádky *Ninnillo a Nennella*, budete si myslet, že čtete příběh o Jeníčkovi a Mařence, pohádka *Gagliuso* je jako epizoda z vyprávění O kocourovi v botách a příběh *Měsíce* je vlastně naše pohádka O dvanácti měsíčkách. A bezpochyby by se daly vystopovat i další podobnosti, stačí jen začít číst. Pěknou zábavu!

Šárka Hurbánková, 2024

POHÁDKA O LIDOŽROUTOVI

Antuono z Marigliana je vyhnán matkou jako arcitrouba.

*Dá se do služeb lidožrouta, který ho několikrát obdaruje,
když jde na návštěvu domů, ale on se dá vždycky napálit krčmářem.*

*Nakonec obdrží darem klacek, který potrestá jeho pošetilost
a hospodskému oplatí za všechny nesnáze, jež mu způsobil svými
podvody, a obohatí svou rodinu.*

Ten, kdo řekl, že štěstí je slepé, projevil větší moudrost než mistr Lanza, protože vskutku Štěstěna si vede jako slepec, vždyť vynáší na vrchol lidi, jež bys nevyhnal ani z pole bobů, a sráží k zemi jiné, kteří jsou výkvětem lidstva, jak vám objasním příkladem.

Povídá se, že byla jednou ve vesnici Marigliano řádná žena jménem Masella, jež kromě šesti svobodných dcer, vyčouhlých jako tyčky, měla syna, a to vám byl takový nemotora, takové hovado, že se ani koulovat nedovedl. Matku to náramně hryzlo a nemohla to spolknout jako svině, když se jí vzpříčí sousto v hubě, a neminulo dne, aby ho nečastovala takovými laskavostmi: „Co pohledáváš v tomhle domě, darmožroutě? Klid' se odtud, mezku! Ztrať se, blátošlape! Propadni se, hromado neštěstí! Jdi mi z očí, hňupe! Vyměnili mi tě v kolébce a místo mého děťátka, hezkého tlustouška, mi tam položili tebe, ty čuně nenažrané!“ Masella mluvila a on si hvízdal.

Když viděla, že není naděje, že se Antuono – tak se jmenoval – polepší, tu mu jednou důkladně umyla makovici bez mýdla, popadla válek na nudle a začala mu brát míru na kazajku.

Když Antuono viděl, jak je znenadání valchován, hřebelcován a proklepáván, vytrhl se jí z rukou a vzal nohy na ramena. A škobrtal věru dlouho, až po čtyřiařtyřaceti hodinách, když začínali v krámech v Cinzii rozsvěcovat lampy, dorazil k úpatí hory tak vysoké, že se dotýkala oblak.

A tam na topolovém kořenu u jeskyně vyhloubené v pemze seděl lidožrout: lidičky, ten vám byl ošklivý! Byl to trpaslík ošklivého těla, hlavu měl větší než indickou tykev, čelo samou bouli, srostlé obočí, šilhavé oči, rozplácly nos s nozdrami jako dva kanály, ústa jako mlýnici, z nich vyčnívaly dva kly, jež mu dosahovaly až na kotníky, chlupatá prsa, paže jako rumpály, nohy zakřivené do oblouku a husí chodidla. Zkrátka vypadal jako čert, černokněžník, strašák do zelí a noční můra, že by byl poděsil Rolanda, zastránil Skanderbega a roztrásl ruku nejobratnějšího šermíře.

Avšak Antuono, jež hned tak něco nepolekalo, se poklonil a řekl: „Sbohem, pane, jak ti je? Jak se máš? Nechceš nic? Jak je odtud daleko tam, kam mám přijít?“ Lidožrout, slyše tyto nesmysly, dal se do smíchu, a protože se mu humor toho hňupa líbil, řekl: „Chceš mi sloužit?“ Antuono odpověděl: „Kolik chceš za měsíc?“ A lidožrout na to: „Koukej, ať mi řádně sloužíš, potom se dohodneme a dobře se ti povede.“

Smlouva byla uzavřena a Antuono zůstal ve službě u lidožrouta, v jehož domě bylo jídla, co hrdlo ráčí, a práce i pro lenocha málo, takže za čtyři dni byl tlustý jako Turek, kulatý jako vůl, odvážný jako kohout, červený jako rak, zdravý jako řípa, těžkopádný jako velryba a tak nadělaný a s kůží tolik napjatou, že nemohl téměř ani oči otevřít.

Neuplynula ještě ani dvě léta, když se mu znechutilo dobré bydlo a přepadla ho mocná touha po domově. Při vzpomínkách na domov

zhubl a vypadal téměř jako dříve. Lidožrout, který mu viděl až do žaludku a věděl, kde ho bota tlačí a proč se tváří jako neukojená nevěsta, zavolal si ho stranou a řekl: „Můj milý Antuono, vím, že bys rád navštívil svou rodinu, a poněvadž tě mám rád jako zřitelnice svých očí, souhlasím, aby sis udělal výlet a ukojil svou touhu. Vezmi si tohohle osla, ten ti usnadní namáhavou cestu. Ale dej si pozor dobrý, abys mu neřekl: ‚Kakej, oslíčku!‘, protože, při duši dědově, trpce bys toho litoval.“

Antuono mu nedal ani sbohem, odvázal osla, nasedl na něho a tryskem odjel. Ale neurazil ještě ani sto kroků, když seskočil a zvolal: „Kakej, oslíčku!“ A sotva otevřel ústa, začal si šedák odlehčovat a sypat ze sebe perly, rubíny, smaragdy, safíry a diamanty, z nichž každý byl jako ořech veliký. Antuono s hubou dokořán otevřenou